

A rettenetes nap

Irtta: BRANKO CSOPICS

Miután a német ejtőernyősök megsemmisítették a jugoszláv partizánok vezérkarát, azokban a percekben, amikor Jugoszlávia népfelszabadító mozgalma súlyos válságon ment keresztül...

(Az SzK(b)P leveleiből)

»Hej, testvér, de elláttuk az ejtőernyős sáskák baját! Nem egykönnyen felejtik el Drvárt!«

(Milos Kecsa, a VI. líkai dandár törzsőrmesterének szavai).

— Na halljuk hát, miért is jöttetek? — kérdezte végül is Vojkó, amikor a kerületi bizottság épületéből az utcára léptek. Már jó ideje tudta, hogy a két paraszt titkol valamit és éppen a legfontosabbat kerülgetik nagy óvatosan.

— Hm, hát, azt mondom, mégis csak a legjobb, ha az ember a szomszédjához fordul. Magunkfajta . . . Jó tanácsot adhat — mormogta a német köpenybe burkolódzott sötétarcú, tömzsi paraszt. Fakókék kalapja alól egy pillanatra sem emelte fel tekintetét, mereven maga elé, a földre nézett, mintha onnan szedegetné fel darabos, összefüggéstelen szavait.

Barátja — Bozontos báránybőr-mellénybe bújt égimeszelő — félősen köhintett egyet és rá se nézve társaira, csak ennyit mondott:

— Manapság könnyen bajba jut az ember . . .

— Ha jól sejtem, valahova Grabovo vagy Knin felé igyekeztek? — találgatta szándékaikat Vojkó. Erősen figyelte arcvonásaikat, hátha leolvashatja, nyomon van-e, de nem volt könnyű dolga. Dane, az alacsony növésű paraszt arca kifürkészhetetlen volt a nagyszélű, kajlakarimájú kalap árnyékában, földresütött, bujkáló nézése még több titkot rejtegetett. A hórühorgas Dragan keskeny szakállsörtés arca megijedt óvatosságon és aggodalmon kívül semmit sem mutatott.

— Ugy lehet, igazad van . . . Járnak-kelnek az emberek mindenfelé. Grabovo irányába is, Knin felé is, meg . . . Elmegy az ember akárhová, ha megszorítja a szükség . . .

Dragan még ennyit sem mondott. Csak rándított egyet a vállán. Talán csak csapott, ösztövére válláról mindegyre lecsuszó bőrmellényét igazította helyre, talán Dane szavait erősítette meg ezzel a mozdulattal, mert hát megy az ember, amerre csak lát. Végül azért ő is megszólalt:

— Hogyne menne az ember!

Hallgatva lépkedtek Drvár széles utcáján, amelyen partizánok, ifjak, lányok tömege nyüzsgött, málháslovak serege topogott és amely

lűktető elevenségével, zsiibongásával furcsán elütött az ablaktalan, kihalt „Sipad”-épületek komor sorától. Dane hosszú köpenye majdnem az utcát söpörte; aki látta őket, azt gondolta, hogy barátjáról, erről a kócos lajtorjáról húzta le a földigéő köpönyeget.

Vojkó arra használta fel a hallgatást, hogy gondolkozzék afölött, miért gyalogolt ez a két ember Petrováctól egészen Drvárig, miért fordultak hozzá.

Amióta Vojkó a Kerületi Népfelszabadító Bizottságban dolgozott, nem egyszer kényszerült arra, hogy találgassa, szinte harapófogóval húzza ki a parasztokból, valósággal kikényszerítse ismerőseiből, jóbarátjaiból, miért is jöttek hozzá. És minél közelebbi ismerőse, jobb barátja volt a látogató, annál inkább vonakodott megmondani, mi szél fújta hozzá. Körülményesen, nyakatekert kérdésekkel kellett kifagztatni őket.

— Tán Likába mentek, sóért? — szakította meg a hallgatást Vojkó. Széles vállát előregörnyesztve hajolt le, hogy elkaphassa Dane lapító pillantását.

— Megpróbálnánk — hangzott Dane első egyenes válasza, s most először villant ki különösen csillogó, gyermekien világoszöld szeme a kalap sötétje alól. Ez a szinte csecsemőszerűen ártatlan tekintet még Vojkónál is fiatalabbá tette, pedig Vojkó csak harminckétéves volt.

— De hogyan juttok odáig? Ott csetnikek vannak!

Dane szokatlanul bőbeszédűen válaszolt:

— Majd csak odatalálunk valahogy, csak te adj menetlevelet Grabovóig. Ha meg már ott leszünk, eldugjuk igazolványainkat, a csetnikektől aztán pár százasért könnyűszerrel megszerezzük a menetleveleket. Mielőtt Drvára indultunk volna mondták, hogy nem üdvös dolog hozzád fordulni ebben az ügyben — magyarázkodott végül, Dragan meg csak sóhajtott és a kocogó hegyi lovacskákat nézve nehezen ejtette ki a szavakat:

— Mondták, persze hogy mondták . . .

Mély, kellemetlen csend követte ezeket a szavakat, kínos hallgatás ékelődött közéjük, mint amikor a tárgyaló felek között váratlan akadály merül fel és úgy látszik, semmi kilátás sincs a megegyezésre. Szótlanul poroszkáltak Vojkó menzája felé. Vojkó rosszkedvű volt, elkodvetlenedett, mert szomszédaiból még annyira hiányzott az öntudat, fégt annyira tájékozatlanok voltak, hogy a só miatt gyanús ügyletekre is hajlandók a csetnikekkel. A másik kettő meg azon törte a fejét, hol találhatna valami kibúvót, valami picinyke lukat, ha csak akkorát is, hogy bocskoruk orra keresztül férjen rajta, hogy átjuthassanak az új akadályon. Mert azután majd csak menne valahogy . . .

A vacsorát némán, sejtében kapták be. Hiányzott a meghitt beszélgetés, elmaradtak azok a kedves pillanatok, amikor az ember megfélekedzik az evésről, a kanál megáll a levegőben, hogy részt lehessen venni az érdekes beszélgetésben, amelyet még a sarokban ülő idegen is pislogás nélkül, feszült figyelemmel hallgat, s egy-egy vidám részletnél fűlig szalad a szája a nagy jókedvtől. — Lehagolt kedvvel, szárnyszerű hangulatban indultak nyugovóra, Vojkó lakására. Útközben csak a szeges bakancsok kopogtak, felelgettek egymásnak fáradhatatlanul, mialatt az alkony halkán ráborította sötét palástját a völgyre, amelyben

Drvár most már az álom előtti csendben feküdt. Mind vastagabb lett a sötétség, lassan elnyelte a fukar drvári tavasz kései ékességét, a néhány fa halványzöldjét is eltakarta az este.

Szobájába érve, Vojkó — mint házigazda — megkísérelte újra élesíteni a beszélgetést. Sokat mesélt a háborús nehézségekről, szólt a győzelmi kilátásokról. A társalgás fonala váratlanul gombolyodni kezdett. Különösen Dane volt beszédes és örömmel, figyelmesen hallgatta Vojkó. Az orosz győzelmekről szóló örömteli hírek elvonták figyelmét a kezük a keleti és nyugati szövetségesek kiadós segítsége. Kishitű és bizalmatlan volt, amikor erről esett szó.

— Hát, öcsém, amíg birjuk, nyomjuk. De ezek a szövetségesek. . . Nagyon is sokáig váratnak magukra.

— Túlsoká — visszhangozta sóhajtván a hosszú Dragan. A paraszti végtelen, megrendíthetetlen, de már megkapott, foszlányokká súvadt türelme szólt belőle.

— Megálljatok! Hát nem tudjátok, meddig jutott már a Vörös Hadsereg? — támadt rájuk Vojkó, hogy kiemelje őket a reményvesztett panaszkodás hangulatából.

— Meddig, ugyan meddig?! Ez mind szép, öcsém. De régen halljuk már ezt és közben a németek is viilték valamire — dörmögte Dane, akit egy cseppet sem bátorítottak Vojkó szavai. A kedvező, biztató híreket úgy hallgatta, mint valami szép mesét, amelyben nem sokat hitt, a kellemetlenségeknek, a bajoknak több hitelt adott, mert nem egyszer ágyúörgés, a felégett falvak füstje, a menekülők rendetlen, szegényes motyótól roskadozó serege bizonyította a rossz hírek valóságát.

— Németek! Ugyan mit akarsz a németekkel? — békétlenkedett Vojkó. Az orosz győzelmekről szóló örömteli hírek elvonták figyelmét a németek helyijellegű támadásairól, el a szabad területet állandóan fenyegető veszélyről is. Apróságok!

— Persze, hogy a németek! Ugyan kiről beszélnek, ha nem róluk? — fordult másik oldalára Dane a zizegő szalmán. — Már megint egy pukkanásig tömött vonattal érkeztek Bihácsra. A török asszonyok látták is őket!

— Látták — bizonygatta Dragan is, fészkelődve a feje alá dugott tarisznyán.

— Nehéz veletek zöldágra vergődni! — sóhajtott gondterhelten Vojkó. Elszomorította ez a jólismert paraszti kishitűség, amelynek mérlegén többet nyomott egy környékbeli aprócska német vállalkozás, mint a Vörös Hadsereg legragyogóbb győzelme. Jól jellemezte ezt a paraszti, tamáskodó szűkkeblűséget egy öregasszonyról szóló adoma, amely a Grmecs alján született és amely már azóta messze földön ismerthté vált, Krajina felszabadított területén már mindenki hallotta, megmosolyogta az öregasszony történetét. Eppen nagy elterjedtsége, népszerűsége bizonyította, milyen sok, mély igazságot tartalmaz.

Az adomában szereplő vénasszony, akinek a háza Demisovci, egy kis usztasa támaszpont közelében állandó veszélyben forgott, egyízben — így mesélik — részt vett egy falusi konferencián és figyelmesen hallgatta a szónokot, aki örömmel számolt be a Vörös Hadsereg és a szövetségesek legújabb nagy győzelmeiről. És amikor a nagy események

hatása alatt nekihevíült, izgatott szónok közölte a hallgatósággal, hogy a szovjet katonák felszabadították Harkovot és még vagy háromszáz helységet, a szövetséges hadsereg meg alaposan benyomta a németek nyugati arcvonalát, a jó öreg néni ke megszólalt a sarokból:

— De mondd csak, fiam, mi van Demisovcival?

Vojkó már jóval a háború előtt, még a Jevtics-féle választások zűrzavarában búcsút mondott ennek a paraszti gyengeségnek, amelyet már nyiladozó, gyermeki értelme is visszautasított. A választások előtt a nép összezsapolt a csendőrökkel, ekkor történt a fordulat Vojkó lelkében. Több Petrovác-környéki egyetemi hallgató és a „Sipad” elbocsájtott munkásainak vezetésével néhány környékbeli falu ellenzéki hangulatú lakossága megtámadta a választáselőtti gyűlést, amelyet Novákovics, a petrováci pópa szervezett. Az általános zűrzavarban és tülekedésben a néhányszál csendőrt sarokbaszorították és lefegyverezték, a pópát alaposan megbúbozták, szakállát is megrítkítették és a vezetőitől megfosztott kortesgyűlés hamarosan feloszlott.

Két nap múltán nagy letartóztatások történtek az ellenzékiek kedő falvakban. Egy egész század csendőrt vezényelt ki a kormány és a zsandárok — a községi bírák vezetésével — előzönlötték a tanyacsoportokat is, s előre megállapított terv alapján több, mint száz ellenzéki érzületű parasztot letartóztattak. Közöttük volt Vojkó is.

A csendőrök körülvevtek a barnagúnyás darócba, báránybőrbe öltözött parasztokat és a petrováci főutcán, a kíváncsi polgárok sorfala között nagy diadallal kísérték őket. Amerre a menet elhaladt, sorra nyíltak az ablakok — de egyetlen hang sem, se szidalom, se örömköltés, nem hallatszott. Csak amikor már elhaladt a letartóztatottak csoportja, jött meg a tömeg hangja, zszibongás, zűrzavaros beszélgetés töltötte be az imént még csendes utcát. A némán menetelő parasztok mögött nyugtalan hangzavar, a bizonytalan hangok örvénye maradt.

Vojkó vajahol a menet élén, egy eleven mozgású, sovány fiatal ember, Ilija, az egyetemista mellett lépkedett. A nyugtalan és dühös csendőrök gyűréjében, egybeolvadva a fegyvertelen letartóztatottak tömegével, tisztán érezte, hogy állig fegyverzett őreik lelkében aggodalom és félelem ütött tanyát.

— Félnék tőlünk — mondta magában mosolyogva. Bátorsággal és büszkeséggel töltötte el ez a gondolat. — Fegyveres csendőrök félnék tőlünk! Ez tehát az a mindenható hatóság, ilyen hát az a nagyhatalmú állami Egyáltalán nem szent és sérthetetlen, itt is akadnak szálak, amelyeket még az ő paraszti kezük is elszakíthat.

Hallgatagon lépdelt a piacon keresztül, de már nem volt az a paraszt, akit örökös gondok örölnék és aki mindig csak attól retteg, hogy becsapják, félrevezetik. Maga volt a megtestesült erő, amelyet ideiglenesen gúzsba kötött ugyan a fegyveres erőszak, de érezte, tudta, milyen erős, mennyit ér. Sohasem érezte magát nagyobbak, mint akkor, a petrováci piacon. Tisztában volt vele, hogy még sokszor fog keresztül menni a macskaköves petrováci főtéren, de mindenkor érezni fogja ennek a fegyverrel terelt tömegnek az erejét és ez a tudat mindig elegendő bátorságot ad neki ahhoz, hogy szabadabban mozogjon és büszkén nézhessen bárkii szemébe is.

A csendőrlaktanya tágas udvarán fölkereste őket Novákovics pápa és még egyszer, utoljára megkísérelte, hogy rábeszélje őket, szavazzanak a kormányra. Mindannyiukhoz szólott, de kortesbeszédére senki sem válaszolt. Rá sem hederítettek.

— Mi az, senki se akar a kormányra szavazni?

A pápa taktikát változtatott. Azokat szólította meg, akiket személyesen ismert. Azt ígérte nekik, hogy kiengedi őket a börtönből, törölteti adósságaikat és ingyen cemenhez juttatja őket. Amikor Vojkó csoportjához ért, rá se nézett Ilijára, úgy tett, mintha meg se látta volna, egyenesen Vojkóhoz fordult:

— Hát te is itt vagy? Hogy kerül ide egy ilyen remek legény? Jól ismertem boldogult édesapádat . . .

— Tágulj innen! — tört ki Vojkóból keményen és dacosan. Maga sem tudta, hogyan ejtette ki ezeket a szavakat, úgy érezte, mintha másvalaki, egy edzettlelkű, szilárdakarátú ember beszélt volna belőle, aki ma született benne, amikor száz meg száz figyelő szempár tüzeiben keresztülment Petrovác utcáin.

A meglepett pápa csak fújt egyet mérgében, hátralépett, majd gyorsan a szomszédos csoport felé vette útját, de ezeknek is hátat fordított és eltűnt a kaszárnya homályos folyosóján.

A még mindig kábult Vojkó körül fojtott nevetés bugyborékol. Az iménti szócsatától zavartan, Vojkó csak Ilija mosolygó, helyeslő, baráti meleget sugárzó tekintetét látta.

— Jól van, — mondotta a fiatal diák — alaposan helybenhagyta!

Ezután az esemény után Vojkó már nem hitt az állam látszólagos hatalmában és a papok is elvesztették előtte hagyományos tekintélyüket és becsületüket. A fiatalember szilárdan a maga lábára állt, gerince oszloppá erősödött és mind közelebb érezte magát Ilijához és azokhoz az egyszerű igazságokhoz, amelyeket a diák pár szóval viifágosakká, cáfolhatatlanokká tett. A falu vénjeinek óvatos és bölcs tanácsai, hogyan kell tisztelni a hatóságokat, „mert hiába harcol a gyenge az erőssel” — mindazok az örökérvényűnek látszó szabályok, amelyeket hajdan Vojkó is szentírásként tisztelt, most még a csendőrök szemtelenségénél is jobban dühíthették a parasztleányt. Megérezte bennük az alázatos, mindig fejthajtó jobbágylelket, a rabszolgát, aki még az ördögöt is a nyakába ülteti, csak hogy nyugton maradhasson. Az, aki csak egyszer is elszakad, eltér a jobbágyok csak csuszásra-mászásra alkalmas útjáról, mindörökre meggyűlöli ezt az utat és inkább összetörött lázadó testét-lelkét, mint hogy még egyszer nyakába vegye a jármot.

Igy nevelkedtek, fejlődtek a falvakban azok a pompás, derűslelkű, a szabadságba szerelmes ifjak, akik a népi felkelés forró és viharos napjaiban minden tanulatlanságuk és egyszerűségük ellenére is bámulatba ejtették a világot. Ezek az ifjak nem számítottak, nem bölcselkedtek, ártatlanul tisztán estek el az ellenséges bunkerek előtt. Úgy aludt ki életük, mint a súlyos, tömör felhőgomolyok izzófényű szélei mögött elfűnő napsugár.

Ezért mardosta Vojkót a két paraszt csökönyös, sötét kislelkűsége, amely csak óvatos tapogatózásig merészkedik, de sohasem vesz magának annyi bátorságot, hogy merészen kilépjen, hát még hogy

szárnyrakeljen! — Hol innen, hol onnan próbálkozott közelebbférközni a két paraszt lelkéhez, de hiábavaló fáradság volt. Dane nyiltan kétkedett Vojkó szavaiban, nem hitte, hogy a háború hamarosan, győzedelmesen véget ér. Dragan meg csak sóhajtozott, s Dane kétkedő beszédének egy-egy szavát visszhangozta.

Éjfél tájban már egészen ellanyhult a beszélgetés, hallgatás lett úrrá a szobában, majd a három egészséges, fáradt ember hangos horkolása verte fel a csendet.

Fülsértő mótorzúgás, kiáltozás riasztotta fel álmából Vojkót. Fél-álmában hallotta:

— Repülőgépek! Repülőgépek!

A közeledő repülőgépek zúgását már álmában is hallotta, de nem érezte valóságnak, vélte, álmához tartozik. Azt álmodta hogy Mokronog falu fölött, egy sziklás lejtőn fekszik és figyel, s valahonnan repülőgépek zúgását hozza a szél. És amint a mótorzúgás közeledett, Vojkó mind határozottabban érezte, hogy a körülötte lévő sziklák, az alatta elterülő falu egyre többet veszítenek valóságosságukból. Nyugtalanító bizonytalanság szötte át az álomképet, Vojkó mind világosabban érezte keskeny fekhelyének kemény deszkáit és elgémberedett, összehúzódott testének zsibbadtságát. A falu feletti hegyoldal képe buboréként szét pattant, csak a szakadatlan mótorzúgás maradt meg az álombeli élményből, sőt a gépek zaja dübörgéssé erősödött, vad harsogássá növekedett.

— Drvár... alszom... — ébredezett álomittas öntudata. A vészkiáltások felriasztották és egy pillanat alatt a leselkedő veszedelemekkel teli valóságban dobták.

A két paraszt zavartan és kócosan ugrott talpra. Nyugtalanul szedelőzködtek a kékes, hideg hajnali derengésben úszó szobában.

— Vojkó, az istenért, hova bújjunk?

Dane kérdésének végére hatalmas robbanás tett pontot. Az első becsapódás fülsértő robaját újabb repülőbomba mennydörgése követte, a robbanások egyre sűrűbben reszkettették meg a levegőt, végül is pokoli dobpergéssé erősödve, szakadatlan remegésben tartották a földet.

— Utánami — kiáltotta elfulladt lélekzettel Vojkó és úgy, ahogy volt, egy szál ingben, nadrágban kiugrott a házból. Az udvaron lévő víztartó medence felé szaladt, a két paraszt szorosán a nyomában lihegett. — Futás közben csak egy pillantást vethettek a hajnali égboltra, amelyet bőszen barázdáltak a német repülőgépek. Volt közöttük kiöregedett „Breguet” típusú gép, — de ott dörögtek a legkorszerűbb bombázók is — mindenféle repülőgép, amelyeket a már szemmel láthatóan gyengülő fasiszta hadigépezet összeszedhetett erre a vállalkozásra. A következő pillanatban már parasztjaira kellett figyelnie, észhez kellett térítenie a megszilajodott két embert; mindketten egyszerre akartak keresztülbújni a víztartály szűk, négyzetleges nyílásán.

— Lassabban, emberek! Egyenként!

A felszólításnak volt is némi eredménye, a nyakigláb paraszt visszahúzódtott egy kicsit, de lábait még mindig a tartály nyílásába lógatta. Alacsonytermetű barátja felhasználta ezt a pillanatot és inkább legurult, mint lement a tartály fenekére állított létrán. Gondolkodás nélkül

követte barátja is, de annyira sietett, hogy a víztartó medence örökös félhomályában elvételte a létra fokait és ő is lehuppant a betónfenékre.

Vojkó is utánunk indult, ügyesen lépkedett az ismerős létrafokon. Amikor felemelte kezét, hogy becsukja a tartály ajtaját, megegy-szer felnézett a motorok zúgásától zengő égboltra. A bombavetőcsoportja már megrítkult, helyükbe vitorlázó repülőgépeket vontató szállítógépek furakodtak.

— Mi készül már megint? — meredt mozdulatlaná Vojkó. Kinyújtott kezével félig tartotta a tartály ajtaját, amikor az égen himbálódzó ejtőernyők fehér felhői virágoztak ki. Ugyanekkor lehullottak a vitorlázógépek vontatókötelei is és a némán suhanó, motornélküli gép-madarak siklórepülésbe kezdtek, gyorsan, ragadozó madárként csaptak a földre.

— A vezérkar!... — villant át Vojkón a vészes sejtetem. Teste egy pillanat alatt jéghideggé hűlt. — Titól A vezérkar!

Mozdulatlanul, szobormereven hajol ki a tartály ajtaján, megfedekezve egy pillanatra minden más veszedelemről, csak azt érezte, tenni kell valamit. Megkövesedett gondolatai azonban nem oldódtak fel, akaratát megbénult. Úgy maradt, félbeszakadt mozdulatában megmerevedve, se kint, se bent.

Odalentről, a tartály fenekéről Dane ijedt és haragos hangja hallatszott:

— Gyere már le, gyere hamar! Vojkó, testvérem, gyere le, ide hozzánk!

Az ejtőernyők lengő, fehér gombái mind sűrűbb rajokban tarkázták az eget és egyre növekedve közeledtek a földhöz. Vagy tíz közülük éppen Vojkó fölött ereszkedett lefelé. A fiatalember már nemcsak az ejtőernyősöket látta tisztán, világosan megkülönböztethette a hatalmas fehér ernyők színóryait is, amelyeken az acélsisakos katonák himbálóztak.

— Nincs más hátra, le kell mennem a kútbal — állapította meg Vojkó kedvetlenül. Leereszkedett és becsukta feje fölött a négyszögletű kis ajtót. Miközben a létra fokain lépkedett, a barlang irányából, az Unac rulsó partjáról, ahol a vezérkar szállása volt, heves gépfegyvertűz éles ropogását hozta feléjük a reggeli szellő.

— Hű a mindenit! Mi lesz itt, öcsém? — kérdezte nyugtalankodva Dane, majd amikor megütötte fülét a gépfegyverropogás, rámeredt Vojkóra:

— Mi ez, testvér az istenért?!

— Mi lenne? Ejtőernyősök! — magyarázta Vojkó kedvetlenül, megtörölve verejtékes homlokát.

— Mit mondtál? Mi van ott kinn? — dadogta Dane.

A fömzsi kis paraszt úgy érezte, hogy lábai fölmondják a szolgálatot, s megáll az esze az új, ismeretlen veszély előtt, amely éppen azért, mert még soha sem volt része benne, veszedelmesebbnek tűnt fel előtte mindennél.

— Ejtőernyősök? Kik azok az ejtőernyősök?

— Kik azok?! — mérgelődött Vojkó. Dühítette Dane határtalan, értelmetlen félelme, elkésérifelte; hogy a paraszt annyira megijedt, hogy nem is gondolt védekezésre. — Ejtőernyősök! Éppen olyan emberek,

mint te, vagy én. Ejtőernyővel kiugranak a repülőgépből, te meg előkapod a puskád, s már a levegőben kilyukasztod őket. Úgy pottyanak le, mint az érett körte.

— Persze, mint a körte! Így vagy te a Vörös Hadseregeddel is, ilyen meg olyan messzire előnyomult, ezt meg azt foglalta el, itt nálunk meg már az égből is németek potyognak — dörmögte Dane csípősen.

— Potyognak, potyognak — visszhangozta hűségesen Dragan, a sarokba kuksolva.

Szerencséjükre, a kutat már 1941 óta nem használták, elhanyagolták. A csatornák, amelyek a víztartó medencébe vezették a tetőről lefolyó vizet, már régen csonkán lógtak a levegőben. Egy csöpp víz nem sok, de annyi sem volt a betonozott medencében.

Fönt, a városban, ahogy a hangok után megítélhették — mindenfelé elkeseredett harc folyt. Élesen kelepelték a géppuskák, szaporán berregtek a géppisztolyok és csattanva csapódtak be az aknagránátok. Az egyre erősödő, dörgő csatazajban Vojkó hirtelen fölegyenesedett, egy pillantást vetett két társára és határozottan a létra felé indult.

— Hová mégy? — kérdezte Dane rémülten. Ő is fölállt volna, de lábai még mindig nem engedelmeskedtek akarátának.

— Harcolni. Csak nem lapulhatok itt, amikor odafenn falán éppen most dől el...

Szavaiiba beledöndült a medence ajtaja, amelyre valami súlyos tárgy zuhant. A csattanást érthetetlen hangzavar követte.

— Németek!

Dane ujjai Vojkó karjára tapadtak, mintha ez a rettenetes szó vas-kapocsként szorította volna össze kezét.

Most már Vojkót is hatalmába kerítette a félelem. Torka kiszáradt, teste elerőtlenedett, mintha minden akarat elszállt volna belőle. Érezte, hogy lábai nem tartják szilárdan, hátralépett hát és nekidől a medence falának.

— Vojkó, festvér, mi lesz velünk? Végünk van! — sutogta Dane vacogó fogai között.

— Semmi! Egyet se félj! — bátorodott neki Vojkó, de önmaga is csodálkozott, hogyan lett hangja egyszerre ilyen nyugodt. Az ő bátorsága és hidegvére is visszatért ettől a néhány, higgadtan kiejtett szótól. — Csak nyugalom! Legyetek csendben.

Fönt valamit motoszkáltak, majd pillanatnyi szünet után, éppen a medence ajtaján földördült egy géppuska fülsiketítő ropogása. Az üres medence falai sokszorosán visszhangozták a fegyverdörgést, úgy hallatszott, mintha gépágyú szólna a kútban.

Dane és Dragan sóbálvánnyá meredve, hangtalanul gubbasztottak a sarokban, mintha a golyók őket találták volna el.

A német géppuska hosszú sorozatai közötti szünetben Vojkó meghallotta, hogy nem messze tőlük, valamelyik közeli házból szaporán viszonzozták a tüzelést. Csak jó idő múlva jutott eszébe.

— A járási SzKOJ épületéből lönek! Harcolnak a gyerekek!

A fiatalok ellenállása fölbátorította. Az a tudat, hogy közelében harcolnak a járási bizottság jólismert, ifjú tagjai, bátorsággal töltötte

el és valahányszor csak fokozódott tüzelésük, ujjongani szeretett volna, szeretett volna odakiáltani nekik, hogy bátorítsa, buzdítsa az ifjakat.

A német géppuskások rövid idő múlva tüzelőállást változtattak, de még mindig a közelben voltak, valószínűleg az udvar rácskerítésének betónalapja mögött találtak fedezéket. A hangokból ítélve elkeseredett, szívós párbajt vívtak valamelyik szomszédos épületben harcolókkal.

— Aha! Jól verekszenek a szkojevácok — kiáltotta lelkesen Vojkó. Egészen közelhajolt Dane füléhez, úgy mondta ki az örömteli szavakat, de Dane süket és mozdulatlan maradt. Csak tekintete ugrált ide-oda nyugtalanul, de azért állandóan szemmel tartotta a medence ajtaját, mintha várna valamit, vagy mintha valami terve volna vele.

A közeli épület felől, a puskaropogás és gépfegyverdörgés zaján keresztül, zűrzavaros hangok szűrődtek feléjük. A betört ajtók recsegése és a földrehulló ablaktáblák csörömpölése arról beszélt, hogy a németek benyomultak az épületbe és már közelharc folyik.

— Istenem, mi lesz velük? — sóhajtott Vojkó nyugtalanul fészkelődve helyén, verejtékes homlokát törölgetve. Közben a közeli épületben elhalt a csatazaj, síri csend váltotta fel az iménti lármát.

— Végük van!

Így végződött a SZKOJ drvári járási bizottságának dicső küzdelme, így estek el a járási bizottság ifjú tagjai. Így fejeződött be annak a harcnak egyik ragyogó részlete, amelybe Tito Drvárja leszámolt a német ejtőernyősökkel.

Amennyire a medencéből, a hangok után megítélhették, a harc változatlan hevességgel folyt Drvár egész területén. Valahol a távolban szünet nélkül csattogtak az aknavető és a végtelen géppuska-sorozatok egymásba fűződtek. Az a géppuskás, aki az előbb még a kerítés fövéből szórta golyóit, most ismét a vízgyűjtő medencén foglalt tüzelőállást és nagy buzgalommal eregette sorozatait egy közeli épület felé. A fegyverdörgés azonban most közel sem volt olyan félelmetes, mint az imént, amikor még a medence ajtaján kattogott a gépfegyver. Csak az nem tetszett Vojkónak, hogy a német már egészen otthonosan mozgott az udvarban, mintha az övé lenne az egész környék.

Az agyonrémtült Dane, aki már nem volt se eleven se holt, váratlanul talpraugrott és csendesen, de határozottan megszólalt:

— Megadjuk magunkat!

— Ki? — rezzent fel Vojkó.

— Dragan meg én — mondotta nyugodtan Dane és a létra felé indult. Mögötte, görnyedt, hosszú árnyékként emelkedett fel Dragan.

— Megálljatok! Hova mentek, hogy az ördög vinne el benneteket! Megölnek a németek!

Dane megtorpant egy pillanatra, s morcosan válaszolt:

— Magad is láthatod, vége mindennek.

— Meghülyültél? Hogy lenne vége? — sziszegte dühösen Vojkó.

— Hát azt hiszitek, hogy az oroszok majd hagyják, hogy a svábok le-mészárolják katonai küldöttségük tagjait?

— Régen várjuk már mi a te oroszaidat! — morogta Dane és megkapaszkodott a létrában.

— Aztán itt van a fiatal Churchill is. Talán csak nem gondoltod, hogy apja megfélelkezik róla és kisujját sem mozdítja, hogy kisegítse a kutyaszorítóból. Előbb itt lesz a segítség, mintsem gondolnánk! — bátorította őket Vojkó, de hiába Dane se hallott se látott, csak megindult felé a létrán. Mögötte, mintha hozzá lenne kötve, lépdelt Dragan is.

— Vége, ezek elmennek! — fagyott meg Vojkó ereiben a vér. Lábából hideg zsibbadás áradt egész testébe.

Tehetetlenül állt, se ereje se érvei nem voltak már, hogy visszatartsa, hogy letérítse őket halálbavivő útkjükről. Eszébe jutott revolvere, amelyet nagy sietében otthon felejtett.

— Hej, csak nálam lennel

Szomorúan tapogatta piztolya helyét, majd nadrágzsebébe nyúlt. Ujjai ismerősen tapintották ki bádog cigarettatárcájának legömbölyített széleit. Hirtelen eszébe jutott valami. Előrántotta a cigarettás dobozt és Danera fogta. A félhomályos medencében vésztióslóan csillogott a fényes fémtárgy.

— Lefelél Le arról a létráról, az anyátok keservét, mindjárt belétek lövökl

Dane visszahökölt, kétkezdve ráncolva homlokát.

— Le, ha mondom, mert keresztül lőlek, mint egy kutyátl

A paraszt sóhajtvá engedelmeskedett. Dragan már előbb lelépett a létráról, most segített Danenak lemászni.

Amikor a két paraszt ismét belesüppedt a medence sarkának homályába, Vojkó jókedvre derülve korholta őket:

— Szégyen, gyalázat, elvtársak! A Vörös Hadsereg segítése minden pillanatban megjöhet, ti meg így viselkedtek! Ejnye, ejnye...

Dorgálta őket, magában pedig ezt gondolta:

— Ha a hatodik likai dandár nem érkezik meg idejében Drvába, megesszük a kefétl! Az oroszok ugyan messze vannak!

Főnnhangon azonban ezt mondotta:

— Úgy vélték tán, hogy a fiatal Churchill valami hazátlan csavargó, senkifia és az angolok ölbetett kézzel nézik, hogy a németek kezére kerül. Ejnye, ejnye, elvtársak...

— A fenébe is azzal a Churchilllel! — gondolta magában ugyanakkor. — Ha a harmadik krajjinai dandár még itt van a közelben, fűbe harapnak a németek.

A két paraszt azonban csak hallgatott. Moccanás nélkül ültek helyükön, csak Dragan vetett néha egy-egy pillantást a szokatlanul szótlan Danéra.

Ügylátszik, nem hiszitek, hogy megsegítenek bennünket az oroszok? — faggatta őket Vojkó, hogy legalább egy szót kihúzzon belőlük.

— Honnan tudnánk mi azt? Minden megtörténhet — dünnyögte Dane határozatlanul.

— Minden, minden, öcsém — hallatszott a hosszú paraszt szava visszhangként.

— Nem is tudjátok elképzelni, milyen erős az az Oroszország! — kezdte újra Vojkó, lelkesedésében megfélelkezve a vízgyűjtő medencéről, az ejtőernyősökről. — Hatalmas, mint a tenger, rapityára zúzza az egész német hadigépezetet. Mi az oroszokhoz képest egy ilyen ma-

roknyi német ejtőernyős! Semmi! egy kézlegyintés és már el is tűntek a föld színéről.

— Jó, jó, csak ebből a szósból kerülünk ki épen — jegyezte meg Dane savanyú arccal Vojkó lelkes szavai semmit sem hatottak rá, leperegtek róla, mint a falrahányt borsó.

— Úgy, úgy, csak innen kerülünk ki — toldta meg Dane szavait Dragan.

— Lassabban a testtel! Mindig a rúd elé szaladtok! — szakította félbe szavukat Vojkó. Bosszankodott, hogy megzavarták kedvenc beszéd tárgyában. — Nem olyan könnyű megszerezni a szabadságot.

Valahol a távolban, Drvár szélső házai között fokozódott a harci láрма, a lövések, robbanások gyilkos dörgéssé egyesültek. A csatazaj észrevehetőleg közeledett feléjük.

— Mit mondtam? Itt a segítség! — kiáltotta örömmel Vojkó.

— Csak nehogy németek legyenek! — aggódott Dane.

A harc mind hevesebbé vált, egyre nagyobb méreteket öltött. Mindenfelől lövöldözés hallatszott.

— Aha, halljátok?! — ujjongott Vojkó a létrába kapaszkodva, minden pillanatban készen állva arra, hogy kiugorjon.

Az udvarban kelepelő géppuska váratlanul elhallgatott, s csak percek múlva szólalt meg újra, valószínűleg a szomszédos „Sipad”-épület-tömb mögül szórta golyóit.

A városból egyre erősödő láрма, ujjongás hallatszott.

— A mieink! A mieink! — perdült táncra jókedvében Vojkó.

— Hallgass! Csendben légy, had! halljunk mi is valamit! — emelkedett fel a sötétből Dane.

A tüzelés váltakozó hevességgel folyt. Egy-egy pillanatra elcsendesedett a lövöldözés, hogy a következő percekben hangorkánna fokozódjék, s amikor elérte tetőfokát, ismét síri csend következett. Az újabb összecsapást néhány magányos puskadurranás vezette be, majd beleváltak a géppuskák, aknavetők.

— Hajrá! Előre, líkaiak! — hallatszott a közvetlen közelben.

— Hajrá! Előre, krajinaiak! — visszhangozta valamivel távolabbról egy erős hang.

Egy sorozat a medence betonjába csapódott be. Az ütés megrezentette a medence ajtaját.

— Ihaj! Csak a fejüket, testvérek! — rikkantotta el magát Vojkó, magán kívül a nagy boldogságtól.

— Lassódj, ember! — förmedt rá Dane.

— Mi az, hogy lassódj?! — Nem hallod, mi van ott, fölöttünk?

A harc arrább húzódott és valahol a temető táján folyt tovább. Vojkó rákiáltott társaira:

— Gyerünk kifelé, emberek!

A szétszáradt létra fokaik csikorogtak a fölfelé siető ember súlya alatt. Amikor a legfelső fokra hágott, Vojkó reszkető kézzel lökte fel a csapóajtót. Egy pillanatra megtorpant a vakító napfénytől. A ragyogó fényzönből lassan bontakoztak ki az ismerős házak körvonalai, a füst-felhőben úszó város és a Drvár fölött mosolygó, ragyogóan kék ég.

A lövöldözés még hangosabb lett.

— Hej, elvtársak! Melyik brigádból vagytok? — kiáltotta vidáman Vojkó.

— A hatodik líkaiából! — felelt büszkén egy pirossapkás harcos, tovább sietve.

— Várj, várj! Mi van Tito elvtárral? — tért át Vojkó a legfontosabb kérdésre, mert azt az elsőt csak bevezetőnek szánta.

Derűs mosollyal, megvillantva csillogó, hófehér fogait, felelt a kérdező:

— Ne félj semmit, biztonságban van! Beszorítottuk az ejtőernyősöket a temetőbe. Moccanni sem bírnak.

Vojkónak is mosolyra szaladt a szája. Hogy megoszthassa valakivel örömét, földijeithez fordult. A két kócos, sörtésállú paraszt jókedvűen nevetgélt. A langaléta Dragan apró, olajsárga szemei először csillogtak fel teljes fényvel. Vojkónak nem volt szíve, hogy fejükre olvassa iménti kishitűségüket.

— Láttátok, hogy ellátták az ejtőernyősök baját a mieink?

— Jól megadták nekik! — örvendezett Dane is, de mindjárt föl is emelte hangját:

— Te meg csak egyre azt hajtottad: az oroszok így, az oroszok úgy! Hol vannak a te oroszaid? Hol maradtak, Bizony, ha nem lettek volna itt idejében a líkaiak, már alulról szagolnánk az ibolyát!

— Jól van, jól! Én csak bátorítattalak benneteket az oroszokkal, közben magam is egyre abban reménykedtem, hogy majd csak megérkeznek a mieink.

— Persze, persze! Bátorítottál bennünket — csipkelődött Dane.

— Úgy van, ahogy monddod. Ha nem így tettem volna, ha nem így tennénk, kibírtuk-e volna eddig? Mindannyian az oroszokkal vígasztaljuk bátorítjuk egymást — már négy esztendő óta így megyünk előre.

— Istenemre, igazat beszélsz — ismerte be Dane, de miközben Vojkóval a ház felé tartott, még mindig mosolygott és dörmögött:

— Össze-vissza beszéltél mindentelét. Hogy majd az oroszok, meg majd az angolok, de ha nincsenek kéznél a mi katonáink, bizony a fűbe harapunk. Ha magad nem segítesz magadon, senki sem segít rajtad!

— Állj meg, ember! — méltatlankodott Vojkó. — Ne légy ilyen szűklátókörű...

Elhallgatott egy pillanatra, hogy gondolkozzék, hogyan is magyarázza meg ennek a két hitetlennek harcunk és a Vörös Hadsereg küzdelmének sorsközösségét. Ami igaz, az igaz. A hatodik líkai brigád mentette meg a helyzetet. Minden tiszteletet és dicséretet megérdemelnek, de...

Végül is, amikor a házba léptek, becsületesen és egyszerűen összegezte a dolgokat:

— Ideje, hogy egyszer már önmagunkra is büszkék legyünk. Nézd csak Európát! Milyen sok ország, mennyi tenger nép, de mind alszik. Csak akkor látjuk, kik vagyunk, ha velük hasonlítjuk össze magunkat... A Vörös Hadsereg? Á, az egészen más valami — minden tiszteletünk az övé!